

dr hab. Sławomir Kaprański, prof. UP
Instytut Filozofii i Socjologii
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Recenzja osiągnięcia naukowego oraz całokształtu dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr. Piotra Jacka Krzyżanowskiego w związku z jego wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Dr Piotr Jacek Krzyżanowski (dalej określany również jako habilitant lub kandydat) ukończył magisterskie studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, broniąc w 1990 pracę magisterską pt. „Analiza życia Cyganów zamieszkałych na Ziemi Lubuskiej od strony ich konfliktu z prawem karnym”. W latach 2007-2010 uczestniczył w seminarium doktorskim w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego. W tymże Instytucie obronił w 2011 rozprawę doktorską pt. „Cyganie w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski 1945-1964” uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii.

Nie jest mi wiadome by kandydat ubiegał się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Kariera naukowo-zawodowa habilitanta związana jest z Akademią im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. W roku 2007 został zatrudniony na stanowisku asystenta w Instytucie Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego poprzedniczki Akademii – Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora został w 2011 adiunktem. Do dziś pracuje jako adiunkt na Wydziale Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim.

Kryteria oceny zastosowane w tej recenzji wynikają z obowiązujących przepisów prawa dotyczących postępowania habilitacyjnego zawartych w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz w uchwale nr 85/2021 Senatu Uniwersytetu

Szczecińskiego z dnia 29 września 2021 w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia postępowań w sprawie nadania stopni naukowych w Uniwersytecie Szczecińskim.

Osiągnięciem naukowym stanowiącym podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest monografia „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964-1989” (Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2021, ss. 444).

Jeśli idzie o dorobek naukowy habilitanta, to załączona analiza naukometryczna wykazuje autorstwo dwóch monografii, redakcję (a w zasadzie współredakcję) 11 monografii wieloautorskich, autorstwo 29 rozdziałów w monografiach naukowych i 12 artykułów w czasopismach. Dorobek ten, uzyskany po otrzymaniu stopnia doktora, jest ilościowo zadowalający. Ma on jednak niewielką recepcję: 54 publikacje autorstwa kandydata doczekały się jedynie 15 cytowań. Jest on też lokalny – ograniczony do wydawnictw i czasopism polskich (i jednego ukraińskiego), a wiele publikacji kandydata ukazało się w pracach wydawanych przez jego macierzystą uczelnię. Kandydat nie opublikował żadnej pracy w wysokopunktowanych czasopismach. Publikował między innymi w „Roczniku Polsko-Niemieckim”, „Półroczniku Misjologiczno-Religioznawczym”, „Polityce i Społeczeństwie”, „Journal of Applied Cultural Studies” (wydawany w Poznaniu). Zdecydowana większość prac kandydata jest poświęcona historii i różnym aspektom życia Romów w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem polityki państwa polskiego wobec nich. Inne prace dotyczą polskich Tatarów i gmin muzułmańskich, Wielkiego Głodu w Ukrainie i mniejszości ukraińskiej w Polsce, oraz wielokulturowości Gorzowa i regionu.

Na uwagę zasługuje duża aktywność kandydata jeśli idzie o przygotowywanie prac zbiorowych i jego aktywna rola w pozyskiwaniu ich autorów oraz w pracach (współ)redakcyjnych. Dotyczy to zwłaszcza prac wydawanych przez kandydata w celu uczczenia działalności Edwarda Dębickiego.

Wskazane przez kandydata osiągnięcie naukowe – monografia „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964-1989” stanowi kontynuację badań przedstawionych we wcześniejszej monografii autorstwa habilitanta: „Między wędrowką a osiedleniem. Cyganie w Polsce w latach 1945-1964” (Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża, Gorzów Wielkopolski 2017). Obie te prace stanowią najobszerniejszą w polskiej literaturze analizę najnowszej historii polskich Romów. Monografia będąca wskazanym przez habilitanta osiągnięciem naukowym posługuje

się szeroka perspektywą badawczą. Jej głównym tematem jest polityka państwa i jego organów wobec Romów – obecny jest więc w niej zarówno nurt historiograficzny, jak i politologiczny. Jednakże praca ta ma również ambicje całościowego ukazania różnych aspektów romskiego życia w okresie, w którym życie to na skutek zewnętrznych ingerencji zaczęło ulegać daleko idącym zmianom. Mamy więc w niej elementy analizy socjologicznej i etnograficzno-antropologicznej, na przykład dotyczących przekształceń struktury społecznej społeczności romskich, romskiej ekspresji artystycznej, konfliktów z nie-Romami czy przestępczości wśród Romów. Jest to więc praca w pełnym tego słowa znaczeniu interdyscyplinarna.

Do perspektywy socjologicznej należą też dwie koncepcje teoretyczne, do których odnosi się w swojej pracy habilitant, wykorzystując je do interpretacji stosunków z nie-Romami i przestępczości Romów. Są to teoria antagonizmu kulturowego Floriana Znanieckiego i teoria naznaczania społecznego Howarda Beckera. Są to koncepcje szacowne lecz nieco już leciwe – w ogóle zresztą teoretyzowanie nie jest najistotniejszym elementem omawianej pracy, co kompensuje bogactwo empirycznych danych, starannie zebranych i logicznie zaprezentowanych przez autora. Niemniej jednak szkoda, że kandydat nie zaangażował się w większym stopniu w opartą na empirii refleksję teoretyczną charakteryzującą zagraniczną romologię. Pogłębiłoby to wywody autora na temat polskich Romów, a w zamian ułatwiłoby wprowadzenie najnowszej historii Romów w Polsce na arenę międzynarodową (gdzie wciąż jest obecna jedynie w niewielkim stopniu) i jej większe umiędzynarodowienie, co wydaje się być koniecznością, o ile polska romologia ma się rozwijać.

Kandydat w omawianej pracy dokładnie analizuje politykę władz i różne typy działań podejmowanych przez rozmaite instytucje w celu poddania Romów kontroli państwa. Nie ogranicza się do działań o charakterze represyjnym, lecz analizuje również towarzyszące im akcje propagandowe z wykorzystaniem filmu i środków masowego przekazu. Ważną część analiz autora stanowią ekonomiczne podstawy życia Romów i ich transformacja, spowodowana osiedleniem i akcją „produktywizacji”. Równie ważną rolę odgrywa w książce analiza problemów edukacji szkolnej dzieci romskich, a także romskich stowarzyszeń – bardzo istotnej instytucji pośredniczącej w kontaktach Romów z władzami. Inną taką instytucją, wykorzystującą zarówno romską tradycję, jak i funkcjonujący wśród nie-Romów stereotyp, stanowiły romskie zespoły pieśni tańca i romskie gwiazdy muzyki estradowej, które zostały opisane w osobnym podrozdziale, podobnie jak kwestia propagandowego wykorzystania poezji romskiej poetki Bronisławy Wajs – Papuszy.

Interesująco zostały zaprezentowane konflikty społeczności romskich z otoczeniem, przy czym autor opisuje je posługując się rozróżnieniem konfliktów Romowie – państwo i Romowie zbiorowość większościowa. Jednakże autor dostrzega też, że w wielu przypadkach te dwie osie konfliktu nakładały się na siebie, co było na przykład bardzo widoczne w przypadku zajść w Oświęcimiu i ich następstw dla społeczności romskiej tego miasta.

W ostatnim rozdziale pracy, poświęconym przestępczości wśród Romów, autor poprzez zastosowanie teorii naznaczania społecznego unika stereotypowych skojarzeń Romów z określonymi typami przestępstw i pokazuje raczej proces kryminalizacji pewnych zachowań poprzez określone strategie władzy, starannie analizując w tym celu wytyczne dla działań organów porządkowych.

Praca jest oparta na starannej analizie pracownie zebranych źródeł archiwalnych i dokumentów, w dużej części analizowanych po raz pierwszy. Oprócz tego autor korzystał z socjologicznej metody pogłębionych wywiadów z przedstawicielami społeczności romskiej. Główne tezy znajdują oparcie w ewidencji a wnioski są wyprowadzane w logiczny sposób. Praca ma rozbudowany aparat naukowy (przypisy, odnośniki bibliograficzne i obszerną bibliografię). Narracja jest prowadzona płynnie i chociaż niektóre rozdziały (zwłaszcza 3) zawierają bardzo różnorodną problematykę, to jednak argumentacja autora jest spójna.

Wątpliwości budzi natomiast potraktowanie akcji „zatrzymania taborów” z 1964 jako cezury radykalnie oddzielającej okres „koczowniczy” od „osiadłego”. Po pierwsze dlatego, że tabory nie zatrzymały się natychmiast i jednocześnie a poszczególne rodziny wędrowały jeszcze w latach 70-tych, po drugie dlatego, że jeszcze przed akcją osiedleńczą wędrowki Romów w Polsce uległy znacznemu samoograniczeniu, a ich uczestnicy coraz więcej czasu spędzali w wynajętych lub kupionych stałych siedzibach. Wydaje się, że autor pozostaje nieco pod wpływem mitu wędrownego życia, który funkcjonuje w niektórych środowiskach romskich. Poza tym w całej pracy ma skłonność do uogólniania na wszystkich Romów obserwacji poczynionych w przypadku Romów dawniej wędrownych z grupy Polska Roma. W o wiele mniejszym stopniu uwzględnia zaś inny wariant romskiego losu, reprezentowany przez z dawna osiadłych Romów Karpackich (Bergitka Roma), choć poświęca im nieco uwagi we fragmentach dotyczących powstawania romskich stowarzyszeń. Mimo to (a także pomimo wcześniej wspomnianych słabości pracy, takich jak brak szerszego odniesienia teoretycznego i brak uwzględnienia dorobku współczesnej zagranicznej romologii) uważam, że jest to praca o istotnym na gruncie polskim znaczeniu jako praktycznie jedyna, która, wraz z wcześniejszym

tomem autorstwa kandydata, stanowi najpełniejsze opracowanie powojennej historii polskich Romów.

Drugi obszar badawczy, w którym kandydat jest aktywny naukowo, to studia nad innymi niż Romowie mniejszościami: Tatarami, Karaimami, Łemkami i Ukraińcami. Kandydat opublikował szereg prac na temat tych grup, dotyczących ich historii, różnych aspektów zjawiska wielokulturowości i relacji między mniejszościami a instytucjami państwa.

Kandydat prowadzi aktywną działalność naukową zarówno w macierzystej uczelni, jak i we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi, takimi jak Instytut Slawistyki PAN i Uniwersytet w Białymstoku, z którymi współpracuje prowadzona przez kandydata Pracownia Badań nad Mniejszościami Narodowymi i Etnicznymi, jednostka ogólnouczelniana Akademii im. Jakuba z Paradyża, zajmująca się głównie problematyką wielokulturowości zachodniego pogranicza Polski a także mniejszością tatarską. Na arenie międzynarodowej kandydat współpracował z dwoma partnerskimi uniwersytetami swojej macierzystej uczelni – obie z Ukrainy. W ramach tej współpracy organizował wspólne konferencje naukowe i zasiadał w ich komitetach organizacyjnych.

Po uzyskaniu stopnia doktora kandydat uczestniczył w 35 konferencjach naukowych, przy czym zdecydowana większość z nich to konferencje krajowe, organizowane przez macierzystą uczelnię kandydata. Można powiedzieć, że kandydat jest aktywny naukowo w skali lokalnej i ogólnopolskiej, natomiast niewielki jest poziom umiędzynarodowienia jego działalności naukowej. Nie zaliczył na przykład dłuższego stażu naukowego w placówce zagranicznej, uczestniczył jedynie w trzech kilkudniowych podróżach studyjnych do niemieckich instytucji zajmujących się zagładą Romów i jej upamiętnianiem.

Tym bardziej należy podkreślić, że w latach 2015-2017 kandydat współkierował międzynarodowym polsko-niemiecko-ukraińskim projektem badań nad stereotypami narodowymi. Kandydat uczestniczył też w ważnym projekcie Instytutu Pamięci Narodowej „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych, oraz cudzoziemców”, będący częścią szerszego projektu dotyczącego metod działania aparatu bezpieczeństwa w PRL. Warto też zauważyć, że w wielu innych projektach kandydat uczestniczył w charakterze eksperta, a w ogóle jest bardzo aktywny jeśli chodzi o działalność ekspercką i konsultacyjną. Tym samym można powiedzieć, że kandydat spełnia kryterium wykazania się istotną aktywnością naukową (badawczą, konferencyjną, ekspercką), choć aktywność ta ma charakter w większości lokalny i krajowy.

Kandydat ma bogate doświadczenie dydaktyczne: prowadził szereg zajęć z przedmiotów takich jak historia, historia administracji, wojskowości i bezpieczeństwa, ochrony dziedzictwa kulturowego i zagadnień dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Zajęcia te były wysoko oceniane przez studentów. Kandydat był i jest promotorem prac dyplomowych powstających w jego placówce, jest też opiekunem dwóch roczników studentów. Kandydat pogłębiał swoje kompetencje dydaktyczne uczestnicząc w szeregu warsztatów metodycznych, organizowanych przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Rozwija on też szereg inicjatyw dydaktycznych we współpracy z IPN (np. wykłady IPN dla studentów) organizowane w ramach Ośrodka Edukacyjnego Lubuska Młodzieżowa Akademia Bezpieczeństwa, działającego przy uczelni kandydata. Inną placówką, z którą kandydat współpracuje prowadząc zajęcia dydaktyczne, jest Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta, a zwłaszcza jego filia – Muzeum Grodu Santok, w którym kandydat realizuje jeden z celów dydaktycznych, które sobie stawia, a mianowicie zapoznanie studentów z historią regionu. W swoich działaniach na rzecz lokalnej historii kandydat jest konsekwentny, jego działania publikacyjne, badawcze i dydaktyczne są spójne i zasługują na szacunek, zwłaszcza w kontekście współczesnego renesansu problematyki lokalności w historiografii i naukach społecznych.

Osiągnięcia dydaktyczne kandydata oceniam bardzo wysoko. Kandydat z sukcesem łączy swe własne zainteresowania badawcze z działalnością dydaktyczną, w której stosuje innowacyjne metody, wprowadzając studentów w życie kulturalne i naukowe regionu a także budząc w nich wrażliwość na zagadnienia lokalnej historii.

Kandydat ma bardzo istotne osiągnięcia organizacyjne i popularyzatorskie, zwłaszcza jeśli chodzi o przybliżanie społeczności większościowej problematyki romskiej. Wielokrotnie wraz ze Stowarzyszeniem Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Papuszy i przy współpracy własnej uczelni oraz instytucji miejskich organizował w Gorzowie Wielkopolskim obchody Międzynarodowego Dnia Romów, w trakcie których wygłaszał prelekcje popularnonaukowe dla zainteresowanych. Często też organizował imprezy popularyzujące tematykę wielokulturowości, w których wykorzystywał własne badania. Działalność popularyzatorska kandydata stanowi nie tylko istotny czynnik edukacji obywatelskiej dla mieszkańców regionu, lecz także przyczynia się do nawiązanie instytucjonalnej współpracy Romów i nie-Romów, a tym samym do lepszej integracji społeczności romskiej. Ważne jest też to, że działalność popularyzatorska kandydata znajduje wyraz w szeregu publikacji,

stanowiących zasób, który może być wykorzystywany w dydaktyce i przygotowaniu do życia w warunkach wielokulturowości.

Podsumowując, uważam, że monografia będąca osiągnięciem naukowym habilitanta i podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny historia (i nie tylko – biorąc pod uwagę interdyscyplinarny charakter pracy). Jest to solidne opracowanie, poprawne metodologicznie i oparte na częściowo nieznanych materiałach źródłowych. Razem z wcześniejszymi pracami kandydata jest ona najpełniejszą w literaturze polskiej prezentacją najnowszej historii Romów w Polsce oraz ich relacji z aparatem państwowym. Dorobek publikacyjny habilitanta jest bogaty liczebnie, choć niestety nie charakteryzuje się dużą liczbą cytowań, co jednak w dużej mierze może być spowodowane niezwykle wąskim kręgiem badaczy zajmujących się w Polsce problematyką romską. Innym problemem jest brak publikacji w wysokopunktowanych czasopismach i względnie niski poziom umiędzynarodowienia działalności naukowej kandydata. Z kolei działalność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska kandydata są na bardzo wysokim poziomie.

Biorąc wszystko pod uwagę uważam, że osiągnięcia naukowe kandydata odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy i wnioskuję o podjęcie uchwały o nadaniu dr. Krzyżanowskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, dyscyplinie historia.

Kraków, 9 września 2022

Sławomir Kaprański